

UMUMIY O’RTA TA’LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATI FANINI O’QITISHDA XALQARO YONDASHUVLARNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.

Sokolova Fatima Kamilovna
Andijon davlat pedagogika instituti
Tasviriy san’at va musiqa ta’limi kafedrası o’qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19429577>

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o’rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o’qitishda xalqaro pedagogik yondashuvlarning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Xususan, Zoltán Kodály, Carl Orff hamda Shinichi Suzuki tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik yondashuvlar va ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalanish orqali o’quvchilarning musiqiy savodxonligi, ijodiy fikrlashi va estetik didini rivojlantirish imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Maqolada chet el tajribasini milliy ta’lim tizimiga moslashtirish masalalari ham muhokama qilinadi.

Kalit so’zlar: musiqa ta’limi, musiqa madaniyati, pedagogik metodlar, Kodaly usuli, Orff yondashuvi, Suzuki metodi, ijodkorlik, estetik tarbiya.

Bugungi globallashtirish jarayonida ta’lim tizimini takomillashtirish, ayniqsa, musiqa madaniyati darslarini zamonaviy talablarga mos ravishda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Musiqa san’ati nafaqat estetik tarbiya vositasi, balki o’quvchilarning ma’naviy-axloqiy kamoloti, ijodiy tafakkuri va dunyoqarashini shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. Shu bois musiqa ta’limida samarali metod va yondashuvlardan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Jahon tajribasiga nazar tashlaydigan bo’lsak, ko’plab rivojlangan davlatlarda musiqa ta’limi tizimi yuqori darajada yo’lga qo’yilgan bo’lib, bunda chet el musiqa o’qituvchilarining ilg’or pedagogik qarashlari muhim rol o’ynaydi. Xususan, Zoltán Kodály, Carl Orff va Shinichi Suzuki kabi mashhur pedagoglarning metodlari bugungi kunda keng qo’llanilib, o’zining samaradorligi bilan ajralib turadi.

Ta’lim tizimi vaqt va makon davomida rivojlanib boradigan komponentlar majmuasidir: boshlang’ich tushuncha (u yaratilgan g’oyalarga to’plami); kontseptsiyani amalga oshirishni ta’minlaydigan faoliyat; unda tashkil etuvchi va ishtirok etuvchi faoliyat sub’ektlari;

sub’ektlarni jamoaga birlashtiruvchi munosabatlar; sub’ektlar tomonidan o’zlashtirilgan muhit; va tizimning barcha komponentlarini yaxlit bir butunlikka birlashtirishni ta’minlaydigan boshqaruv. Uning asosiy maqsadi bolalarning shaxsiy rivojlanishidir.

Ta’lim tizimi pedagogik tizimdan rivojlanadi, bu uning asosi bo’lib xizmat qiladi. Ta’lim tizimi ochiq tizim bo’lib, ta’lim muassasasining ijtimoiy, tabiiy va madaniy muhiti bilan o’zaro ta’sir qiladi. Ta’lim tizimi statik emas: uning rivojlanishi o’tmish, hozirgi va kelajakni qamrab oladi. U o’rnatilgan hayot tarzini saqlab qolish va takrorlash mexanizmlarini, shuningdek, tizimni tartibsizlantirish va yangilash mexanizmlarini o’z ichiga oladi.

Ta’lim tizimining rivojlanish manbalari tartib va betartiblikka moyillik o’rtasidagi qarama-qarshiliklardir — tizim va shaxs o’rtasidagi, an’ana va innovatsiya o’rtasidagi qarama-qarshiliklar ko’rinishida.

Mavjud musiqa ta’limi tizimlari bolalarning turli xil musiqiy faoliyatlariga asoslangan. Ushbu tizimlar bolalarning individual musiqiy qobiliyatlarini, shuningdek, har tomonlama musiqiylikni rivojlantirishga va musiqiy madaniyat asoslarini mustahkamlashga qaratilgan.

Musiqaga harakat (musiqa va harakat sintezi) 20-asr boshlarida shveysariyalik bastakor va o'qituvchi Emil Jak-Dalkroz (1865-1950) tomonidan musiqiy-ritmik ta'lim tizimini yaratish uchun asos bo'ldi. Uning "Badiiy gimnastika" yoki "Ritmika" asarining asosiy maqsadi, avvalo, bolalarda ritm tuyg'usi, xotira, e'tibor, musiqiy quloq va tasavvurni rivojlantirish edi. Dalkroz birinchi bo'lib musiqiy-ritmik tuyg'ularning faol, motorga o'xshash tabiatini tushuntirdi, u birinchi bo'lib ritmni musiqa ta'limi usuli sifatida asosladi, insonlarda musiqiy idrok va musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun harakatdan tabiiy vosita sifatida foydalanish g'oyasini ishlab chiqdi, musiqaning majoziy mazmunini plastik harakatlar orqali uzatdi.

Tizim quyidagi tamoyillarga asoslanadi: ritmik mashg'ulotlar hamma uchun mumkin va har bir bola uchun zarur; ta'limning boshlanishi bolaning musiqaga chuqur sho'ng'ishi, tasavvurini va harakat orqali o'zini ifoda etish qobiliyatini faollashtirishi; musiqiy-ritmik ta'lim tizimli: tizim ichida mashqlar va o'yinlar qo'llaniladi; musiqiy repertuar G'arbiy Yevropa bastakorlarining asarlaridan parchalardan iborat (asosan raqs). U musiqaga ritmik harakatlarni bajarishga, narsalar bilan mashqlarga va nafas olish mashqlariga katta e'tibor berilgan maxsus mashg'ulotlarni tashkil etdi. Mashg'ulotlar aniq gumanistik yo'nalishga ega edi: "Mashg'ulotlar bolalarga quvonch keltirishi kerak, aks holda ular o'z qiymatining yarmiga arziydi."

Maktabgacha yoshdagi bolalarni musiqiy va ritmik harakatlar bilan tanishtirishning maishiy usulini ishlab chiqish Dalcroze tomonidan taklif qilingan yondashuvlardan foydalanish bilan bog'liq. Ushbu usulning asoschilarining o'zlari Musiqa va Ritm institutini bitirgan, Dalcroze g'oyalarini targ'ib qilgan va rivojlantirgan va Rossiyada Ritm instituti tashkil etilgan. Xor qo'shiqlari venger bastakori, folklorshunos va o'qituvchi Zoltan Kodaly (1882-1967) tomonidan ishlab chiqilgan tizimning asosi bo'ldi (u shuningdek, 1940-yillarda Vengriya fanlar akademiyasining prezidenti va Xalqaro musiqa ta'limi jamiyatining faxriy prezidenti bo'lgan). Kodaly musiqani bolalarni yaxshilik, go'zallik va insoniylik bilan tanishtirishning asosiy vositasi deb hisoblagan. Kodalyning so'zlariga ko'ra, xor qo'shiqlari ham individual o'zini ifoda etish, ham jamoaviy empatiyaga ehtiyojni uyg'otadi. Ushbu tizim bolalar bog'chalarida, maktablarda, o'qituvchilar tayyorlash kollejlarda va universitetlarda qo'llanilgan.

Venger tadqiqotchilarining fikriga ko'ra, ushbu tizimdan foydalanadigan maktabgacha yoshdagi bolalarning 80-89 foizi maktabga kirishda aniq qo'shiq aytishlari mumkin. Ushbu tizimning milliy analoglari dunyoning ko'plab mamlakatlarida (AQSh, Buyuk Britaniya, Yaponiya) va sobiq Sovet Ittifoqida, jumladan, Boltiqbo'yi davlatlarida mavjud. Biroq, bu tizimning kamchiligi shundaki, bolalarni cholg'u musiqasi va milliy venger madaniyatiga aloqador bo'lmagan musiqa bilan kech tanishtirish - faqat umumta'lim maktabining 3 va 4-sinflarida.

"Boshlang'ich musiqa yaratish usuli" deb nomlangan musiqa asboblarida chalish avstriyalik bastakor ("Karmina Burana" kantatasining muallifi), o'qituvchi, dramaturg va aktyor Karl Orffning (1895-1982) pedagogik tizimining asosini tashkil etdi. Orff tizimida bolalarning musiqiy va ijodiy rivojlanishiga ham katta e'tibor berilgan. Musiqiy va teatr o'yinlarida qo'shiq aytish, nutq, imo-ishoralar, pantomima, raqs va musiqa asboblarida chalish keng qo'llanilgan. Musiqiy idrokka ancha kam e'tibor berilgan. Asosiy tamoyillar quyidagilar edi: har bir bolaning ijodiy ruhini faollashtirish; hech bir bola musiqiy qobiliyatga ega emas; jamoaviy faoliyat va qo'shma musiqa yaratish muhim; musiqaning asosiy elementlari qo'llaniladi: chertish, qarsak chalish, oyoq osti qilish, ovozli tovushlar; boshlang'ich musiqiy ta'lim natijasi improvizatsiya ijrosidir. U bolalar uchun 5 jildli "Schulwerk" ("Harakat maktabi") qo'llanmasini yaratdi, unda turli xil xalq qo'shiqlari (nemis, avstriyaliklardan tortib fransuz, katalan va boshqalargacha) va maqollar, matallar, ritmlar va sanoq qofiyalari keng ifodalangan. Ritmik va melodik mashqlar ko'pincha so'z bilan bog'liq - uning metrik tuzilishi va melodik intonatsiyasi.

O’qituvchining asosiy vazifasi bolani musiqani yaxlit hodisa sifatida hissiy jihatdan idrok etishga, uni his qilishga o’rgatishdir. U maktab o’quvchilarida musiqiy madaniyatni ularning ma’naviy madaniyatining ajralmas qismi sifatida rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi. Tizim musiqani idrok etishga asoslangan, ammo shunday tarzda, bolalar nafaqat uni tinglaydilar, balki eshitadilar ham. Tizimning eng xarakterli tamoyillaridan biri tematiklik tamoyilidir, bu musiqani ma’lum bir mavzu kontekstida (masalan, "Qo'shiq, raqs, marsh", "Musiqadagi intonatsiya") o'rganishni nazarda tutadi va o'quvchilarga oddiydan murakkabga o'tish imkonini beradi - masalan, "Tri-" (qo'shiq, raqs, marsh) mavzusini tushunishdan musiqadagi qo'shiq, raqs va marsh fazilatlarini tushunishgacha. Maktab o'quv dasturi shuningdek, sikliklik tamoyiliga tayangan - turli yillardagi maktab ta'limida bir qator o'xshash mavzularda yangi materiallarni mustahkamlash va o'zlashtirish. Musiqiy asar haqida suhbat qurishda uchta savol ko'rib chiqiladi: "Musiqada qanday his-tuyg'ular bor", "Musiqaga kimga (nima) aytadi?" va "Musiqaga qanday aytadi". Tizimning ijobiy jihatlari maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy ta'limida ham qo'llanilgan. Ushbu metodologiyaning asoslari Kabalevskiyning "Bolalarga musiqaga haqida qanday gapirish kerak", "Uch kit va boshqa ko'p narsalar bilan" va boshqa kitoblarda ochib berilgan. Bu yondashuvlar Olga Petrovna Radinovaning (Moskva) zamonaviy "Musiqiy durdona asarlar" dasturida aks etgan.

Har bir musiqiy faoliyat turi bolaning musiqiylik rivojlantirish uchun o'ziga xos salohiyatga ega. Ulardan kompleks foydalanish bu rivojlanish uchun eng qulay sharoitlarni yaratishga imkon beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, musiqaga madaniyati darslarini samarali tashkil etishda chet el musiqaga o’qituvchilarining ilg’or pedagogik tajribasi muhim ahamiyatga ega. Jumladan, Zoltán Kodályning eshitish va milliy qo’shiqlarga asoslangan yondashuvi, Carl Orffning o’yin va harakatga asoslangan metodi hamda Shinichi Suzukining tabiiy o’rganish tamoyiliga asoslangan usuli o’quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalanish musiqaga ta’limining sifatini oshirib, o’quvchilarning darsga bo’lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi. Chet el tajribasini milliy qadriyatlar bilan uyg’unlashtirish orqali yanada samarali va mazmunli ta’lim tizimini yaratish mumkin.

Shu bois, musiqaga madaniyati darslarini rivojlantirishda xalqaro tajribani o’rganish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish muhim vazifalardan biri bo’lib qoladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. *Kabalevskiy D.B. Maktabda estetik madaniyat. Moskva, Pedagogika.-2020.-№1, 24-38*
2. *Choksy, L. The Kodály Method: Comprehensive Music Education.- Prentice Hall, 2016.*
3. *Orff, C., & Keetman, G. Music for Children.- London: Schott Music, 2013.*
4. *Johnson, J. "Eurhythmics and Modern Music Pedagogy." International Journal of Music Education, 2020.*